

VREME

19. april 2

Cena 50 din, Crna Gora: 2 dem

Broj 537

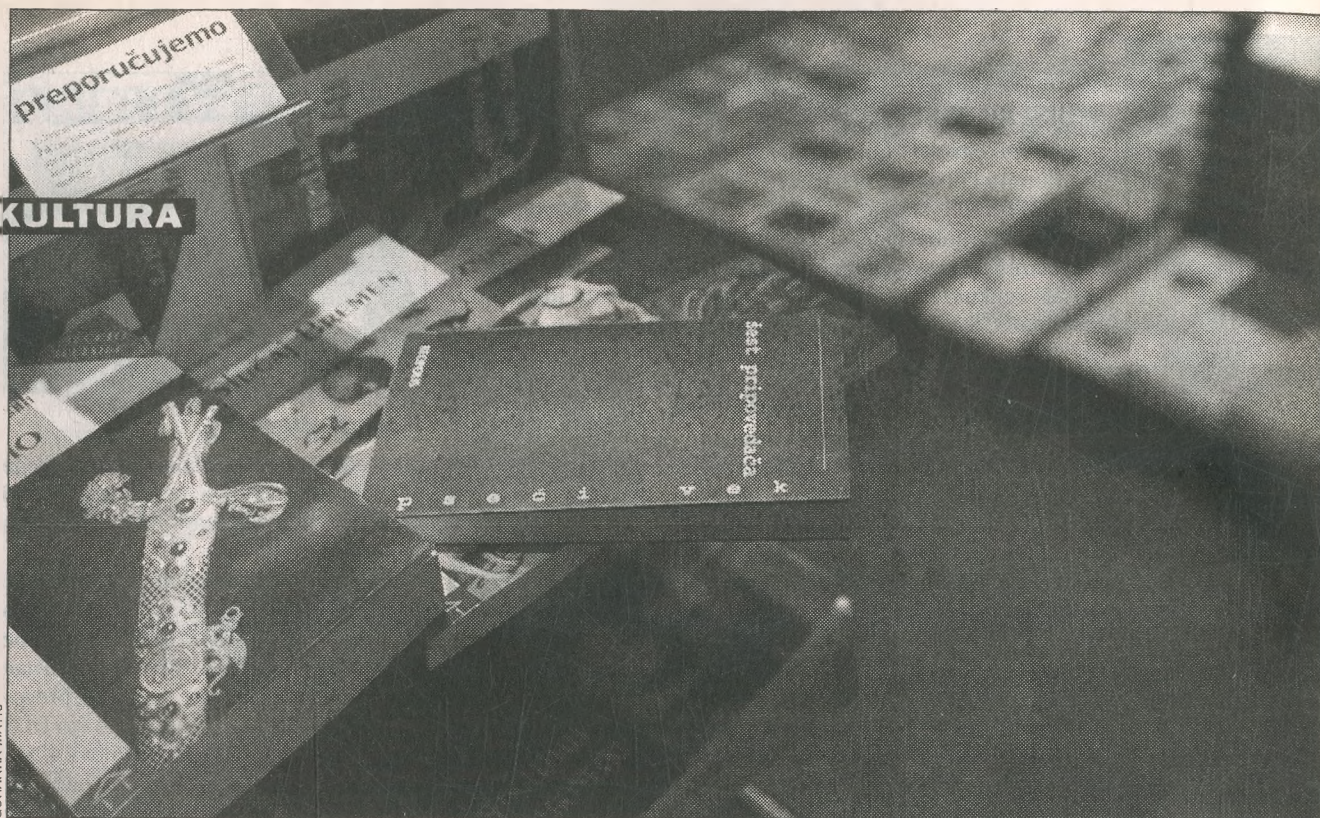
**Srećko
Mihajlović:
KOLIKI JE
STRAH OD
PROMENA**

**CRNA GORA –
– VIŠE OD IZBORA**

MAJSKA ZORA U APRILU

ŠTA JEDEMO: GENETSKA SOJA

NOVA SRPSKA PROZA

Budnost i spasenje

Došlo je i vreme da se potraži ozbiljan odgovor na poetičko iskustvo srpske proze kraja dvadesetog veka jer ni ono najbolje ne može trajati doveka. Niti su Kiš i Pekić pisali poput Andrića i Crnjanskog, niti se i dalje može pisati kao da i njih već celu deceniju nema

Na početku ovoga veka pred piscima su pitanja teška kao opstanak. Treba izraziti iskustvo propasti, užasa i srama, od čega jedna kultura može da zanemi. Ta nemost, značajna koliko i Frojdova nelagodnost u kulturi, najlakše se vidi u tome što su ponekad potrebne decenije da se o nečemu progovori, a nekada se o onome najtežem nikada ne govori.

Došlo je i vreme da se potraži ozbiljan odgovor na poetičko iskustvo srpske proze kraja dvadesetog veka jer ni ono najbolje ne može trajati doveka. Niti su Kiš i Pekić pisali poput Andrića i Crnjanskog, niti se i dalje može pisati kao da i njih već celu deceniju nema. Sa takvim saznanjem može se dočekati ono što hoće da najavi smela i vrlo značajna "zajednička zbirka" priča *Pseći vek* (Beopolis, 2000), koju je Saša Ilić priredio tako što je uzeo jednu svoju priču i pozvao svoje književne prijatelje Nenada Jovanovića, Srđana V. Tešina, Borivoja

Adaševića, Mihajla Spasojevića i Uglješu Šajtinca da za ovu priliku napišu po jednu priču sa, kako kaže priređivač, "tragalačkom temom". Odisej koji je tako prizvan samo je pojačao veze sa knjigom *Odisej. Kataloška priča* (Pegaz, 1998), kojom su Ilić i Dragan Bošković već programski odredili krajnji domet nove tekstualnosti i zatražili drugačije puteve književnih epifanija. Svi autori rođeni su posle 1970, što sugeriše granicu nove generacije, i tokom devedesetih pojavili su se u časopisu *Reč*, čija zasluga su i knjige srpske erotske (*Čarobna šuma*), krimi (*Na tragu*) i horor (*Strah i trepet*) priče, takođe "zbirke po pozivu" koje su iz godine u godinu priređivali Vasa Pavković i Dejan Ilić. Posle odlične, ali preuranjene antologije mladih srpskih pripovedača *Tajno društvo* (Kov, 1997) Vase Pavkovića i eksperimenta Igora Marojevića i Aleksandra Nedeljkovića *Nova srpska off i sf priča* (Alexandria, 1999) koji delimično obnavlja nastojanja *Nove postmodernelal-*

ternativne srpske fantastike (SIC, 1994) Save Damjanova i Bobana Kneževića, bilo je vreme za jedan odlučniji poetički zahvat.

OČEKIVANJA: Ali, da li je on učinjen u *Psećem veku* koji budi velika očekivanja, ili je zbirka "šest pripovedača" lepa najava malog muškog kluba? Iako su mu se priče učinile "bez ijedne dodirne tačke", kaže Saša Ilić, ipak su pisci različitim putevima došli do posebnog, "karakterističnog, graničnog stanja glavnih likova" sa kojim je "u vezi lajtmotiv čitave knjige, variran od straha pred usnućem do želje za večnom budnošću. "To je, pretpostavljam", kaže Ilić na kraju svog pogovora, "odgovor na veliku temu spavača – Kiš, Pavić, Basara, Petković – u srpskoj književnosti, koja je devedesetih godina doživela pravu proliferaciju u literaturi pisca mlade generacije Gorana Petrovića. Za

Dela su jedino opravdanje

“Pretpostavljam da vas samo u Srbiji kritičari nazivaju mladim piscem sve do četrdesete”

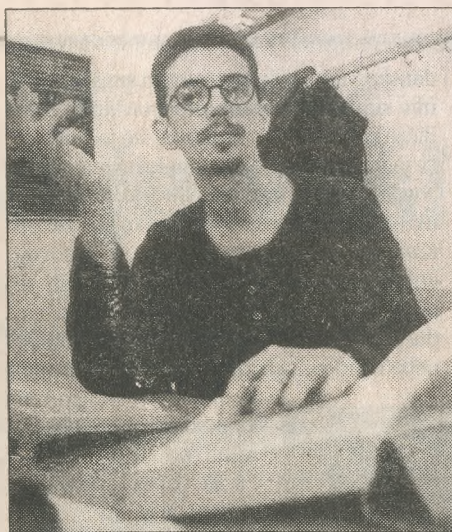
“Generacija” devedesetih dolazi sa nekom vrstom otklona prema svemu generacijskom. Šta leži u osnovi tog jakog individualizma?

Zadržao bih se, ipak, na odrednici “pisci rođeni sedamdesetih”, jer je fakat da su se devedesetih formirale barem dve struje u srpskoj književnosti: jednu čine pisci poput Arsenijevića, Žurića, Marojevića, Valjarevića, Čirića i drugih koji nastupaju nekako istovremeno, a većina od njih čak i knjige objavljuje kod istog izdavača; drugu struju čine pisci koji dolaze u talasima i na prvi pogled se ne može utvrditi njihova bliskost. Ovu drugu struju, kojoj i sam pripadam, teže je sagledati, ne samo zbog toga što se proces formiranja i etabliranja pojedinih autora odvijao neujednačenim tempom, već i zbog toga što su knjige koje pišemo žanrovski toliko razudene da je teško pričati o jednom karakterističnom poetičkom modelu. Pisci rođeni šezdesetih pišu “stvarnosnije” priče od nas, da citiram Sašu Ilića. Rekao bih da je razlika između nas u tome što se ne trudimo da opišemo svet već da ga razumemo. Ovaj dualizam može se u nekim nijansama tumačiti i onim što se u sholastici nazivalo “problemom vere i razuma”. Naši generacijski prethodnici kao da kažu: “Verujemo u stvarnost da bismo je razumeli, imamo poverenja u nju jer se ona dokazuje u svojoj očiglednosti.” Kritika, koja se danas sve ozbiljnije bavi našim knjigama, kaže da se, rečju, “naše poetike” baziraju na lirizmu, fantazmagoričnosti i ironičnoj istoriji. Zbog toga nas i porede sa onom linijom pisaca koja polazi od Kiša i Pekića i stiže do Basare i Petrovića. Mislim da se na nas može primeniti ona čuvena Sioranova maksima: “Kada bi život bio stvarnost, ko bi mogao da ga podnosi?”

Da li se može reći da jedna od bitnih razlika nalazi u pokušaju da “najmlađi srpski pisci” direktno komuniciraju s onim što se dešava u njihovom okruženju?

junake *Psećeg veka*, prostor sna se transformiše u prostor opasnog, nemogućeg ‘života’. Cilj “za koji su se opredelili pripovedači oblikujući svoj poetički identitet – najbolje govori o tome šta je priča u prethodnom periodu, možda nepovratno izgubila”, zaključuje svoj polemički intoniran kredito Saša Ilić.

SNOLIKI OTKLON: Lepo i pametno napisano, ali niti je sasvim tačno niti dovoljno pogađa samo jezgro stvari. Malo je to za “poetički identitet”, on će se tek oblikovati, a mladi pisac i moj omiljeni student, propustio je da uoči kako je figura spavanja ključna već za Crnjanskog, da je čitav opus Ive Andrića obeležen granicom onoga što se sanja i onoga što se događa, da se napor buđenja iz sna može lako prepoznati kod

I ovde imamo terminološku zbrku: kako je moguće da ja, koji sam u književnoj periodici zastupljen još u vreme SFRJ, pripadam generaciji “najmlađih srpskih pisaca”? Isti slučaj je i sa Nenadom Jovanovićem i sa Uglješom Šajtincom. Pa mi imamo po trideset godina?! Znam bar petoro pisaca dosta mladih od mene koji već imaju zapažene knjige. Zar je toliko teško shvatiti da istorija i književnost “ne počinju od nas i ne završavaju sa nama”? Pretpostavljam da vas samo u Srbiji kritičari nazivaju mladim piscem sve do četrdesete.

Ne verujem u to da se može pisati a ne učestvovati u kreacijama duha vreme-

mena, ipak sociolozi kulture će morati da se pozabave problemom eskapizma u srpskoj književnosti. Ko treba da bude nazvan “spavačem” a ko “budnim” piscem? Kažu da se u srpskoj književnosti nikad više nije kukalo nad zlom sudbinom pisca i nemogućnosti da se pišu knjige koje nešto znače. Pa zašto pisati o tome kako ne može da se piše? Koji su razlozi zbog kojih pisci više ne pišu “knjige nad knjigama”? Ako u književnost počnemo da umećemo samo golo oduševljenje činjenicama bez stroge poetičke zasnovanosti, doći ćemo do onoga što Pol Valeri naziva “igranjem šaha prema pravilima lotoa”. Ono što mi se događa je posebno, bez obzira na to što se dešava milionima u ovoj zemlji. I ja to pokušavam da razumem, da uspostavim komunikaciju, da opstanem u tom svetu koji je stvaran a koji stvaram. Ne verujem u to da “direktno komuniciramo sa okruženjem”. To bi značilo nekakvu vrstu alibija za dela koja stvaramo, a zapravo, naše jedino opravdanje jesu naša dela.

Na čemu se zasniva verovanje u moć literature?

Neko čita da bi znao, a neko da bi zaboravio. Ne postoji istina, ne postoji svet, već istine i svetovi, ne postoji literatura već literature, ne moć već moći. Tamo gde ja mogu da delujem neko iz moje generacije ne može i obratno. Šajtinac je najzvođeniji mladi srpski pozorišni pisac, a Jovanović najnagrađivaniji pesnik. To generaciju “tragača” čini ubedljivom, ali je nerv koji nas nagoni na traganje ono što bih ja nazvao “Penelopinim tkanjem”: svaka nit je samo deo čilima, kao što je svaka knjiga samo deo borhesovski nedostižne jedne knjige. Verujemo u to da sklapamo mozaik knjiga kojim se do te knjige dolazi. Čitanje i pisanje dva su pola iste potrage.

S. K.

Desnice i Meše Selimovića... Ako se ovome doda i figura sna od Kodera i Laze Kostića do Disa i Drainca, videće se da je borba za snolik otklon od stvarnosti – u kojoj bi Niče video oživljujuću moć tragedije ili spas od užasa života – zapravo nužna osobina moderne književnosti. U njoj modernizam odgovara na san kao prolaz do fantastike i nestavnog u romantizmu koji se tako udaljavao od pitanja o obliku i izrazu stvarnosti i sna u baroku, koji je tako napuštao u snu predstavljenu neizvesnost čovekovog sveta u renesansi, koja je time odustajala od sna kao puta bogoobjave u srednjem veku... Otuda je pogrešno račun za svojstvo moderne imaginacije, koja se pri tome stalno menja, ispostaviti književnosti kraja prošlog veka u kojoj snolikost i nije više sredi-

šte izmicanja, već sredstvo da se manipulaciji tekstem da dodatno okrepljenje u nečemu što još uvek pripada čovekovoj intimi. Iako Lakan smatra da je psiha modelovana strukturom jezika, ipak se ne može reći da su duše tekstovi. Zato san ostaje privilegovani “ukrštaj” iskustva i mašte kao što je pripovedanje ukrštaj teksta i sveta.

Istini za volju, proliferacija sna je jedna od najboljih osobina pritaženog romana Saše Ilića *Predosećanje građanskog rata* (Reč/B92, 2000) koji je prošle godine – dok sam oklevao brinući da se ne pomisli kako hoću da “prigrabim” zasluge što hvalim i imam samo najveća očekivanja i, nažalost već sredovečnu, naklonost za ove mlade pisce – platio danak našim neveselim književnim prilikama. Nema nijednog dela

ovog razglobljenog romanesknog štiva u kojem se simbiologija i latentni rad sna, osim kada tu ulogu preuzmu zanos i crta ludila, ne javljaju u središtu pripovedanja. Pripovedač hoće da se izbori sa Kišovim "porodičnim cirkusom" i borhesovstvom, odjecima Pavića i Petkovića i završnim pribežištem u Pekiću, kao i sa iskustvom svetske literature, da bi osvanuo u politički aktuelnoj situaciji. Proza Saše Ilića, pisana odličnim stilom i sa nedvosmislenim po-
tvrdama da je reč o auto-
ru koji ume i da pripove-
da i da poetički misli,
neka je vrsta omaža srp-
skoj književnosti kraja
prošlog veka. Zar bih
mogao da ne volim tak-
vo pripovedanje i mogu-
ćnosti koje se posle nje-
ga otvaraju?

SVET I SIMBOLIKA:

U prozi Saše Ilića važnije je ono što se odigrava na dubljem, letentnom planu nego ono što je mani-
festno – što je pravilo ko-
je važi i za san. Simboli-
ka mirisa i figura anđela
vredniji su nego figura
oca i metafore skladišta i
filma; simbolika ogleda-
la bolja je nego golooto-
čka sudbina, zmije i pti-
ce upečatljivije nego us-
treljeni pas, a preobražaj
Ahasvera važniji i potre-
sniji od dokaza o Brozu;
pavićevska povest iz tur-
skog doba ima više smisla
od tuge bivšeg pilota

čiji sin je poginuo; petkovićevske senke na
platnu govore više od mokrih konopaca
usećenih u anonimne mišice, a pekićevsko
uspenje i sunovrat ne mogu se porediti sa
ciganskim batinama na groblju. Ako se,
međutim, obe strane oblikovanja stope u
jedinstven poetički mehanizam, iskustvo
će steći poetičku dubinu, a poetička dubina
delotvornost. Saša Ilić posebno lepo, ironi-
čno i istovremeno sa zanosom boljih duša,
sanja srpsku književnost s kraja prošlog
veka. Intertekstualni obračun sa njom pre-
tvorio se u prvorazredni književni spome-
nik vrednostima jedne epohe i sada valja
nastaviti traganje za sopstvenim knjiže-
vnim svetom i simbolikom.

Iz te epohe, kao i onog sna o kojem se u
razglobljenih sedam poglavlja ove jedin-
stvene povesti stalno pripoveda, *Predose-
ćanje građanskog rata* izlazi u naše doba, u
kojem bi povratnik iz rata ostao jedan
običan suvišan mladić da ga ne dočekuju
potamnili likovi anđela. Slutnjom koja je
jača i bolja od okasnelog predosećanja gra-

đanskog rata, koje je pametno smišljeno ali
nije simbolički nužno predstavljeno, Saša
Ilić je krenuo u susret onome što još nije, ali
će jednom biti, prepoznato kao ključni iza-
zov kraja veka: proliferacija anđela, kojih u
ukupnoj novijoj istoriji srpske proze od
Kandora Atanasija Stojkovića do Kišovog
anđela sna nije bilo onoliko koliko ih se
pojaviло u vreme najdubljeg poremećaja
duha nacije, kada još samo bolja naklonost
neba i andeoska brižnost mogu da sačuva-

ju ono što je moglo biti
lepo od toga da ne bude
samo politička nakaza.
Tu je koren za predose-
ćanje moguće veliči-
ne: bolja književna sud-
bina, koju Saša Ilić od
svoje prve godine studija
najavljuje, ostavlja sim-
boličke tragove.

PRIČA O SPASENJU:

Izlazak iz sna u realnost,
iz književnosti prethod-
nog doba u novu epohu
mora da prati i otkriće
nečeg velikog što treba
ispričati. To nije mala
priča o mornaru odbeg-
lom od kuće i glanca-
nju grobova, već put u
novi književni san, kao
što bi to bila priča junak-
ove sestre. Šta njena ne-
ma u *Predosećanju*
građanskog rata go-
vori? Kako tome pro-
naći izraz? Iako spolja
gledano njeno iskustvo
ostaje nestvarno (osim
ako se setimo da bo-

govi one koje vole nagrađuju tako što ih
puštaju da odrastu i umru u snu ne
budeći se), njega ne mogu da dosegnu
udbaši i zastavnici, patuljci, grobljanski
lopovi, krulovski hohštapler Broz i odsu-
tni provincijalac iz Požarevca, već samo
viša bića koja za bolje i vrednije duhove
naseljavaju ovaj svemir. Ko ispriča tu
andeosku priču o spasenju, od Dosite-
jevog sna do nepodnošljivosti sa kojom
uprkos oktobarskom prevratu danas od-
jekuje njegovo "vostani Srbijo, davno si
zaspala, sada se probudi", reći će spa-
sonosne reči potrebne srpskoj prozi na
početku nove epohe. Malo je samo po-
treba za "večitom budnošću", od koje je
najveća korist u publicistici, ili osuda
"autopoetičkog alibija" Mihajla Pantića
koja na prirodu književnosti utiče isto
koliko i zapisi na zidovima. Pripoveda-
nju na početku novog veka zaista je po-
trebno novo osećanje važnosti koje ne
radaju budnost i ispravnost - kojih uprkos
poštenom i pogrešnom tumačenju

Dejana Ilića (*Zarez*, Zagreb, 18. siječanj
2001) nema ni kod Bore Stankovića ni
kod Crnjanskog ili Ljubomira Nedića i
Zorana Mišića – nego simbolička uver-
ljivost i značaj.

POETIČKA VEŽBA: Ista dilema može
se videti i iz sasvim drugačije perspek-
tive. Posle poetičkog preispitivanja šta
su priča, pisanje i književni život u zbiri-
ci *Sjajan naslov za pantomimu* (Rad,
1997), Srdan V. Tešin je krenuo suprot-
nim putem od Saše Ilića, oba poetička
izbora potvrđuju da sudbina nove proze
zavisí od simboličke težine i smisaone, a
ne iskustvene aktuelnosti. Rečita nemo-
st pantomime odgovara tišini filma i se-
нке, i dok Tešinova proza vezana za lik
Kazimira činično oblikuje život, pararo-
man *Antologija najboljih naslova* (Rad,
2000) sasvim ga napušta. Sve je u pre-
ciznosti izraza i ozbiljnosti zamisli, pa je
u ovom "romanu u fragmentima" izgra-
đen poseban mehanizam za pribiranje
smisla. Poetička vežba je uspela i zamka
je postavljena, ali čitaoca tek treba pri-
nuditi, ili privoleti, da upadne u nju. Za
to je potrebno pokrenuti interes sred-
stvima jačim od znanja i mistifikacije.
Tešinovih 49 zaokruženih fragmenata u
Antologiji najboljih naslova treba nara-
tivni interes obezbediti u poetici kul-
ture, od Pinčonovog broja 49 do četrde-
set i devetog psalama, onog u kojem će
se uz gusle iz Daničićevog prevoda, Ba-
kotićevo harfu ili samo citru, "prignuti
uho k priči" u "zle dane kad me zloba
mojih neprijatelja opkoli" - da se čuje i
ispripoveda kako se osim duše ništa ne
nosi sa ovog sveta. Tešinovi bogati frag-
menti grade tekstualnu mrežu iz koje
nema spasa. Ovaj pararoman je sazdan
od mistifikacija i manipulacije tekstem,
ali ne obavezuje poetičku misao na
spasenje. Ipak, daleko od svake aktuelne
budnosti, Tešin zahvata širinu sveta i
dubinu vremena i tako predstavlja is-
kustovo postojanja. Tešin, heroj kikin-
dske odbrane i *Severnog bunkera*, jedne
od najlepših stvari koje se događaju na
dnu neba u mojoj tihoj ravnici, mora da
traži isto što i Saša Ilić: neodoljivu nu-
žnost autentičnog književnog sveta koji
nije potčinjen mistifikacijama i aluzija-
ma i u kojem od iskustva ume da se
načini nešto više od prostog života. Jer
potraga pripovedanja predstavljenog u
Psećem veku, i izostavljenog iz njega, ne
završava ni u Srbiji ni u književnoj istori-
ji, već u sreći književnog stvaranja, či-
tanja, pa čak i tumačenja, dok nadnese-
ni nad ponor dublji od sopstvenog živo-
ta, na knjigama kao na krilima anđela ne
predamo umorne duše onome što dola-
zi posle njih.

ALEKSANDAR JERKOV